

УДК 657: 346.44

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.57>

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ СКАСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ В УКРАЇНІ

Сегал Є.А.,
*аспірант кафедри галузевого права
та загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних відносин,
Університет «Україна»,
ORCID: 0009-0008-8462-3403
e-mail: ievgeniisegal@gmail.com*

Сегал Є.А. Причини та наслідки скасування Господарського кодексу в Україні.

В статті аналізуються причини та потенційні наслідки скасування Господарського кодексу України. Зазначається, що українська правова система, як і будь-яка інша, повинна адаптуватися до змін у суспільстві. Серед ключових факторів, що впливають на необхідність змін, виступають євроінтеграційні процеси та наслідки російсько-української війни. Також наголошується на внутрішніх проблемах та суперечностях між різними законодавчими актами, які потребують вирішення. Господарський кодекс України був прийнятий у 2003 році для врегулювання господарських відносин між суб'єктами підприємницької діяльності та органами державної влади. Він складався з дев'яти розділів, що охоплюють різні аспекти господарської діяльності. З часом були виявлені недоліки кодексу, такі як фрагментарність правових норм та появу колізій щодо узгодженості з іншими законодавчими актами. Це викликало необхідність його перегляду та вдосконалення. Підкреслено, що існує декілька підходів до вирішення проблеми. Деякі експерти вважають, що суперечності між Господарським та Цивільним кодексами можна усунути лише шляхом скасування Господарського кодексу. Інші ж переконані у можливості модернізації кодексу, видаляючи суперечливі норми та узгоджуючи його з іншими законодавчими актами. Скасування Господарського кодексу може призвести до значних змін у правовому полі, створити період правової невизначеності та викликати проблеми для юридичних осіб учасників господарської діяльності. Однак воно також може сприяти спрощенню правового регулювання господарських відносин, зробити його більш прозорим та зрозумілим для суб'єктів господарювання інших суспільств. Це може створити підґрунтя для розвитку бізнес-сфери та залучення інвестицій до нашої країни. Важливо ретельно підготуватися до скасування Господарського кодексу, забезпечити плавний перехід до нової законодавчої бази та мінімізувати можливі ризики для економіки та правової системи України.

Ключові слова: господарський кодекс, цивільний кодекс, рекодифікація, скасування, господарські відносини, економіка, право, євроінтеграція, Україна, Європейський Союз.

Segal E.A. Reasons and consequences of cancellation of the Commercial code in Ukraine.

The article analyses the reasons and potential consequences of the abolition of the Commercial Code of Ukraine. It is noted that the Ukrainian legal system, like any other, must adapt to changes in society. Among the key factors influencing the need for changes are European integration processes and the consequences of the Russian-Ukrainian war. It also highlights internal problems and contradictions between different legislative acts that need to be resolved. The Commercial Code of Ukraine was adopted in 2003 to regulate economic relations between business entities and public authorities. It consisted of nine chapters covering various aspects of economic activity. Over time, shortcomings of the Code were identified, such as fragmentation of legal provisions and conflicts of consistency with other legislative acts. This necessitated its revision and improvement. It is emphasised that there are several approaches to solving the problem. Some experts believe that the contradictions between the Commercial and Civil Codes can only be resolved by cancelling the Commercial Code. Others are convinced that the Code

can be modernised by removing contradictory provisions and harmonising it with other legislation. The abolition of the Commercial Code may lead to significant changes in the legal framework, create a period of legal uncertainty and cause problems for legal entities engaged in economic activity. However, it may also help to simplify the legal regulation of economic relations, making it more transparent and understandable for business entities in other societies. This can create the basis for the development of the business sector and attract investment to our country. It is important to carefully prepare for the abolition of the Commercial Code, ensure a smooth transition to the new legal framework and minimise possible risks to Ukraine's economy and legal system.

Key words: commercial code, civil code, recodification, cancellation, economic relations, economy, law, European integration, Ukraine, European Union.

Постановка проблеми. Правова система, як регулятор більшості сфер людської життєдіяльності, має гнучко реагувати на ті процеси, що відбуваються в суспільстві. Наразі спостерігаються тенденція до стрімкої трансформації економічної, медичної, освітньої галузей, що акцентує потребу перегляду й інших. Можна назвати багато чинників, які впливають на правову систему - це й євроінтеграційні процеси, й події російсько-української війни, й цифрова революція в господарюванні, що також постають потужним рушієм до змін. До того ж наявні проблеми не зовнішнього, а внутрішнього характеру, які спричиняють необхідність переглянути правове поле, особливо господарський кодекс. Наразі виявлено наявність протиріч між різними законодавчими рубриками, що стосується сфери господарського кодексу та його скасування.

Стан опрацювання проблематики. В науковому дискурсі упродовж останніх років виник ряд праць провідних фахівців в сфері господарського права. Автори досліджують питання суперечностей, що наявні в правовій системі, висвітлюють проблемні ситуації, що присутні на даний час. А. Замрига досліджує питання оновлення господарського законодавства в контексті угоди про асоціацію між Україною та ЄС. О. Золотарьова окреслює проблемні аспекти, що виникнуть внаслідок скасування господарського кодексу України. У. Шемет та Л. Тимченко аналізують питання рекодифікації господарського законодавства України. Також доречним є звернення до експертних висновків юристів-практиків, чий компетентні міркування є важливим джерелом, що дозволить у повній мірі охопити проблему подальшого функціонування Господарського кодексу. Використовуються публікації, де викладено погляди на дану проблему О. Кота, Г. Осетинської, О. Пісоцької, О. Подцерковного.

Метою статті є критичний огляд, аналіз і систематизація причин та наслідків відміни господарського кодексу в правовому дискурсі України.

Виклад основного матеріалу. Після проголошення незалежності України у 1991 році виникла необхідність розробки законодавчої бази, яка б відповідала новим економічним і політичним реаліям та викликам. Саме для ефективного функціонування ринкової економіки було прийнято рішення про створення Господарського кодексу України у 2003 році. Він мав би врегулювати господарські відносини між суб'єктами підприємницької діяльності та органами державної влади. Господарський кодекс України наразі складається з розділів, які охоплюють різні аспекти господарської діяльності: загальні положення, суб'єкти господарювання, майнова основа господарювання, господарські зобов'язання, відповідальність за правопорушення у сфері господарювання, особливості правового регулювання в окремих галузях господарювання, спеціальні режими господарювання та зовнішньоекономічна діяльність. Протягом своєї дії Господарський кодекс зазнав численних змін та доповнень, що відображали розвиток економічних умов і вимоги міжнародного співтовариства. Він відіграв ключову роль у формуванні правового поля для ведення бізнесу в Україні, сприяючи стабілізації та контролю економічних відносин і залученню інвестицій. Проте, з часом стали помітними і його недоліки, такі як фрагментарність правових норм, суперечності з іншими законодавчими актами, що викликало необхідність його перегляду та вдосконалення.

Зокрема у статті А. Замриги «Проблематика оновлення господарського законодавства в контексті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» зазначається щодо необхідності суттєвого оновлення господарського законодавства, особливо у світлі Угоди про асоціацію з Європейським Союзом [1]. Це передбачає узгодження українських правових норм з європейськими стандартами для сприяння економічної інтеграції та поліпшення регулювання економічної діяльності. «Європейський союз прагне до систематизації господарського законодавства. Із цією метою видано

«Господарський кодекс ЄС», в якому систематизовані найважливіші нормативно-правові акти. Українським законодавцям потрібно частіше звертати увагу на даний кодекс, що допоможе зближенню стандартів ЄС зі стандартами господарських відносин в Україні» [1, с. 64]. Оновлення господарського законодавства має базуватися на передовому досвіді європейських країн, зокрема Німеччини. Це включає приведення українського законодавства у відповідність з європейськими стандартами, стимулювання інтеграційних процесів, та вдосконалення державного нагляду. Україна може вчитися на прикладі Німеччини, яка успішно адаптувала своє господарське законодавство до європейських стандартів. На думку дослідника, потрібна систематизація та уніфікація правових норм для ефективного правового регулювання.

Також доречно зазначити, що саме розвиток державно-приватного партнерства є важливим напрямом, який може допомогти подолати монополізм держави та нестачу бюджетних коштів для впровадження нових технологій. О. Золотарьова зазначає, що від моменту прийняття Господарського кодексу України у 2003 році тривають дискусії щодо доцільності його існування. Основною проблемою є «дуалізм права» – наявність двох кодексів, які регулюють господарські відносини (Господарський та Цивільний кодекси). Суперечності між Господарським та Цивільним кодексами України створюють правові колізії та ускладнюють регулювання господарських відносин.

Деякі експерти вважають, що ці суперечності можна усунути лише шляхом скасування Господарського кодексу. Доктор юридичних наук, професор, заступник керівника робочої групи з питань рекодифікації Цивільного кодексу Олексій Кот на Всеукраїнському Форумі «Україна 30. Розвиток Правосуддя» зазначив: «Ми маємо Господарський кодекс та Цивільний кодекс. Вся ця ситуація доволі відома, вона не потребує додаткових коментарів. Тим не менш, чому ми наполягаємо на тому, що Господарський кодекс не просто не потрібен, він заважає розвитку нашої державі, нашому суспільству в цей час. Об'єктивно ми розуміємо, що цей розвиток не є можливим без належного підкріплення розвитку української економіки з боку іноземних держав, з боку іноземних інвесторів» [3].

Інші теоретики та юристи-практики, навпаки, висловлюються проти цього, вказуючи на його важливу роль у регулюванні господарських відносин. Вони наголошують, що навіть у країнах, де відсутній окремий господарський кодекс, підприємницькі відносини регулюються спеціальним законодавством. На круглому столі, присвяченому скасуванню Господарського кодексу, який пройшов в 2023 році, відбулася фахова дискусія, на якій Сергій Власенко, народний депутат України, член Комітету з питань правової політики, зауважив, що після першого читання до законопроекту № 6013, яким пропонується скасувати Господарський кодекс та до якого було подано 1177 поправок, що свідчить про проблемність та актуальність даної ситуації. Найбільш суперечливим в цьому питанні є відсутність «стратегії розвитку держави на законодавчому рівні» [7]. Позиція народного депутата С. Власенка полягає у необхідності збереження правового поля з урахуванням існуючих ризиків, в якій він не надав чіткого бачення можливих наслідків. За що колеги з фракції «Європейська солідарність» визнали законопроект № 6013 таким, що протилежить Конституції України і веде суспільні відносини не до розвитку, а до невизначеності.

Альтернативною позицією є така, що замість скасування Господарського кодексу слід його модернізувати, вдосконалюючи та адаптуючи до сучасних економічних умов та нових перспективних галузей господарських відносин. Цей процес включає видалення суперечливих норм та узгодження з іншими законодавчими актами. Олена Пісоцька, адвокатка ЮК Legal House вказує, що вітчизняна сфера господарських відносин вимагає трансформування, адже наявна «прогалина законодавчого врегулювання у сфері ІТ-бізнесу, який за своєю формою давно вийшов за межі звичайної роботи товариства з обмеженою відповідальністю і фізичної-особи підприємця, прогалина у сфері віртуальних активів, криптовалюта...» [5]. Таким чином, йдеться про те, що з'явилися нові форми господарських правовідносин, які можуть бути вирішені завдяки прийняттю нових правових актів.

До наслідків скасування Господарського кодексу може призвести до значних змін у правовому полі, створити період правової невизначеності та викликати проблеми для юридичних осіб, які потребуватимуть адаптації до нових умов. В статті «PRO VS CONTRA рекодифікації господарського законодавства України» У. Шемет та Л. Тимченко [8] вказуються негативні наслідки одночасного існування Цивільного та Господарського кодексів України. Авторами обговорюється важливість реформування (рекодифікації) господарського законодавства та розробки його принципів і умов реалізації. Підкреслюється необхідність забезпечення взаємодії правових норм, інститутів,

галузей законодавства та кодексів. «Європейський союз прагне до систематизації господарського законодавств. Із цією метою видано “Господарський кодекс ЄС”, у якому систематизовані найважливіші нормативно-правові акти. Українським законодавцям потрібно частіше звертати увагу на даний кодекс, що допоможе зближенню стандартів ЄС зі стандартами господарських відносин в Україні» [8, с. 184].

Науковці схиляються до необхідності забезпечення оптимального поєднання державного регулювання економіки та ринкової саморегуляції. Це має бути сприянням Господарського кодексу України, оновлення норм якого має враховувати потреби економічного розвитку та євроінтеграційні напрями держави. Необхідно здійснювати корекцію термінології, усунути бланкетні норми та підвищити регулятивну роль Господарського кодексу. Автори доходять до висновку, що «оновлення господарського законодавства слід здійснювати не шляхом нарощування та розпорошення його норм, що не дасть змоги ефективно здійснювати економічну політику, а в напрямі його кодифікації, що передбачає, зокрема, зменшення в ньому кількості бланкетних норм та одночасне доповнення нормами прямої дії та відсиланнями на конкретні закони» [8, с. 184].

Отже, серед аргументів, які висуваються щодо підтримки ідеї відміни Господарського кодексу треба відзначити складності, що виникають внаслідок існування двох кодексів, які регулюють господарські відносини (Цивільний та Господарський), що спричиняє правові колізії, неоднозначне тлумачення норм права та ускладнення судової практики. Зокрема, у Господарському кодексі містяться норми, які часто суперечать нормам Цивільного кодексу. Саме тому суди змушені вирішувати колізії між нормами двох кодексів, що призводить до непередбачуваності судових рішень.

Попри те, що часу після прийняття Господарського кодексу, пройшло не надто багато, але економічна ситуація з 2003 року змінилась істотним чином, саме тому потрібне більш гнучке та адаптивне законодавство. На думку голови Комітету господарського права та процесу Національної асоціації адвокатів України Ганни Осетинської, викладеній у статті, розміщеній на веб-порталі НААУ вказується, що у випадку рекодифікації Господарського кодексу України потрібно прагнути не зберегти обсяг нормативного матеріалу кодексу, а скоріше спрямувати увагу на «його чітку термінологічну визначеність і конкретизацію» [4], адже завдяки очищенню від зайвих нормативних положень можна буде забезпечити функціонування «більшості норм як норм прямої дії». Експертка вказує, що скорочення загальної частини кодексу буде корисним, адже її основна мета - це «визначення меж та змісту предмета правового регулювання, мати чітку термінологічну визначеність» [4], спираючись на нормотворчу практику ЄС.

Україна, яка прагне приєднатися до ЄС, постає перед динамічною сукупністю викликів, одним з яких є необхідність привести та адаптувати кодекс до європейського законодавства, про що наголошували У. Шемет та Л. Тимченко. «На практиці в ЄС процеси адаптації національних законодавств держав-членів Співтовариства здійснюються постійно. Прикладами служать Директиви Ради Європейського Співтовариства, які безпосередньо регулюють окремі питання адаптації законодавства держав-членів ЄС» [8, с. 184].

Скасування Господарського кодексу начебто сприятиме спрощенню правового регулювання господарських відносин, що зробить його більш прозорим та зрозумілим для суб'єктів господарювання. Внаслідок цього гіпотетично формуватиметься підґрунтя для більш сприятливого бізнес-клімату та зростанню мотивованості залучення інвестицій. Проте не всі юристи-практики переконані у тому, що подібні позиції будуть достовірними в умовах війни, що триває в Україні. Г. Осетинська зазначає: «Перебуваючи в стані війни, наша держава стрімко втрачає інвестиційну привабливість для міжнародних партнерів і, звичайно, скасування господарського кодексу аж ніяк не сприятиме зміні ситуації на краще, а, навпаки, послабить обороноздатність нашої країни, призведе до глобального перерозподілу власності, роздержавлення економіки» [4].

Можливе скасування Господарського кодексу гіпотетично дозволить створити нову законодавчу базу, яка краще відповідатиме сучасним вимогам та забезпечуватиме стабільність правового середовища. Будучи частиною широкої адміністративної реформи, спрямованої на оптимізацію регуляторної системи України, цей процес сприятиме ефективному державному управлінню.

Альтернативним варіантом скасуванню Господарського кодексу може бути внесення змін до Цивільного кодексу, особливо щодо інтеграції норм, які регулюють господарські відносини. Таким чином можливе зменшення кількості законодавчих актів, що регулюють господарські відносини та спрощення правозастосування та зниження ризиків правових колізій. Проте також можливі й деякі складнощі, що будуть полягати у потребі поєднанні норм, що регулюють

приватні та господарські відносини, вимоги адаптації судової практики до нових умов. О. Золотарьова зазначає, що «дискусії щодо необхідності двох кодифікацій виникли відразу після прийняття ГК України в 2003 році, а фактична підготовка до скасування ГК України розпочалася 2016 року» [2, с. 151]. Авторка вважає, що більш доречним є не доопрацювати законопроект № 6013 до 2 читання, а лише адаптувати «національне законодавство до *acquis* Євросоюзу і готуючись до перемовин про вступ нашої країни до ЄС, вдосконалити Господарський кодекс України саме в цей період, що об'єктивно потребує змін, а не відміняти його взагалі. Тоді після завершення війни країна розпочне велику європейську відбудову з новим, більш досконалим законодавством» [2, с. 152].

Не менш кардинальним варіантом може бути розробка та прийняття нового економічного кодексу, де будуть враховані сучасні вимоги та економічні реалії, а сам він буде інтегрувати норми господарського та цивільного права щодо сфери економічної діяльності. Подібне рішення може мати чимало переваг, проте задля створення такого кодексу також потрібні значні часові витрати, а у період його прийняття та введення в дію можливе ускладнення у процесі адаптації бізнесу до нових умов.

У разі здійснення спроб адаптувати національне законодавство до європейських стандартів будуть створюватися умови задля спрощення процесу євроінтеграції України та поліпшення співпраці на міжнародному ринку. Проте, звісно, не всі норми буде одразу легко запровадити на практиці, а також адаптувати правозастосувачів. Ще одним варіантом трансформації законодавчої системи України є інтеграція спеціальних законів, що регулюють окремі аспекти господарської діяльності, у загальну систему законодавства. Це дозволить зберегти спеціальні правові норми, але зробити їх частиною більш узгодженої системи. Таким чином можна досягти правового регулювання окремих галузей економіки, підвищити ефективність через усунення дублювань та суперечностей. Водночас неможливо повністю уникнути можливостей збереження деяких правових колізій. Подібні трансформації законодавчої бази потребуватимуть внесення чималих змін у наявні кодекси та можуть сприяти ризику недостатньої узгодженості з іншими правовими нормами.

Таким чином, кожен з альтернативних підходів несе в собі деякі гіпотетичні ризики та складнощі. І, водночас, вони можуть допомогти узгодити наявні на даний час суперечності. Задля того аби обрати найбільш оптимальний варіант необхідно ретельно проаналізувати витрати та можливі переваги для функціонування економіко-правової системи України.

Наслідки відміни Господарського кодексу матимуть і позитивне, і негативне забарвлення. З одного боку, будуть скасовані суперечності та дуалізм правових кодексів. З іншого, потрібно здійснити адаптацію суб'єктів господарювання до нових правових умов, що може проявитися у перегляді внутрішніх нормативних документів, навчанні персоналу та підписанні нових договорів, в яких будуть враховані зміни до законодавчої бази. Негативним наслідком, який може бути спричинений скасуванням Господарського кодексу є поява додаткових витрат на адаптацію представників державних та приватних підприємств до нових правових вимог, що може тимчасово вплинути на їх фінансовий стан та призвести до кризових ситуацій.

Зміни у Господарському кодексі матимуть доволі негативні наслідки, якщо зважати на вже наявні факти виключення з нього окремих положень. На це наголошує увагу Олег Подцерковний, зазначаючи, що хоча за формою «вони виглядають як акти декодифікації, а на практиці означають тінізацію економіки та утворення можливостей для рейдерських захоплень підприємств» [6], особливо під час воєнного стану та активних намагань противника знищити господарську систему України.

Ще одним наслідком може бути реформа правозастосування, коли судові органи, а також органи державного управління будуть змушені адаптуватися до нових умов, що може потребувати додаткового навчання та розробки нових методик роботи. Як правило, зміни на законодавчому рівні спричиняють появу нових підрозділів та відділів, що опікуються оптимізацією системи державного регулювання економічної діяльності. Може здійснюватися перегляд повноважень державних органів та спрощення процедур регулювання. Також можливе формування нових ланок, які будуть спрямовувати свою увагу на вирішення питання контролю за змінами. Таким чином, скасування Господарського кодексу України матиме як позитивні, так і негативні наслідки. Важливо ретельно підготуватися до цього кроку, забезпечити плавний перехід та мінімізувати можливі ризики для економіки та правової системи країни.

Висновки. Українська правова система потребує адаптації до сучасних економічних і політичних реалій, особливо у зв'язку з євроінтеграційними процесами та наслідками російсько-української війни. Відміна Господарського кодексу є частиною цього процесу. Господарський кодекс України істотним чином регулював господарські відносини, але з часом виявилися його недоліки, такі як фрагментарність правових норм і суперечності з іншими законодавчими актами. Це викликало необхідність його перегляду та вдосконалення. Основні аргументи за скасування Господарського кодексу включають усунення правових колізій і суперечностей між Господарським та Цивільним кодексами, що сприятиме більш узгодженому правовому регулюванню господарських відносин і підвищенню прозорості для суб'єктів господарювання.

Водночас скасування Господарського кодексу може створити період правової невизначеності та спричинити проблеми для юридичних осіб, які потребуватимуть адаптації до нових умов. Це включає перегляд внутрішніх нормативних документів, навчання персоналу та підписання нових договорів. Альтернативними підходами до вирішення проблеми є модернізація та вдосконалення Господарського кодексу, видалення суперечливих норм і узгодження його з іншими законодавчими актами. Це може бути менш ризикованим і більш поступовим процесом. Скасування Господарського кодексу може сприяти формуванню сприятливого бізнес-клімату, залученню інвестицій і підвищенню економічної стабільності в Україні. Однак у короткостроковій перспективі це може викликати додаткові витрати на адаптацію для державних та приватних підприємств. Таким чином, скасування Господарського кодексу України є важливим кроком у напрямку модернізації правової системи країни, але потребує ретельного планування і врахування всіх можливих наслідків для забезпечення стабільності та ефективності правового регулювання господарських відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Замрига А. Проблематика оновлення господарського законодавства в контексті угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Господарське право і процес*, 2016. № 6. С. 60–65.
2. Золотарьова О. Щодо проблеми скасування господарського кодексу України. *Юридичний вісник*, 2022. № 5. С. 145–153.
3. Кот О. Про структурні проблеми Господарського кодексу України – Вінницька обласна військова адміністрація. Офіційний вебсайт – Вінницька обласна військова адміністрація. URL: <https://www.vin.gov.ua/news/528-zahalnoderzhavni-novyny/34402-oleksii-kot-pro-strukturni-problemy-hospodarskoho-kodeksu-ukrainy> (дата звернення: 29.05.2024).
4. Осетинська Г. Чи є доцільним скасування Господарського Кодексу України? / Національна Асоціація Адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/publications/7706-chi-e-docil-nim-skasuvannya-gospodars-kogo-kodeksu-ukraini.html> (дата звернення: 29.05.2024).
5. Пісоцька О. Чому Господарський кодекс хочуть скасувати та що це змінить для бізнесу? / Think brave. Think brave / Останні новини бізнесу України. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/206602_chomu-gospodarskiy-kodeks-khochut-skasuvati-ta-shcho-tse-zmnit-dlya-biznesu (дата звернення: 29.05.2024).
6. Подцерковний О.П. Щодо проблем виключення з Господарського кодексу України дієвих норм забезпечення господарського правопорядку. Координата – Платформа стратегічної та законотворчої аналітики. URL: <https://coordynata.com.ua/sodo-problem-viklucennaz-gospodarskogo-kodeksu-ukraini-dievih-norm-zabezpecenna-gospodarskogo-pravoporadku> (дата звернення: 29.05.2024).
7. Скасування Господарського кодексу: експерти обговорили переваги та ризики – PRAVO.UA. URL: <https://pravo.ua/skasuvannya-hospodarskoho-kodeksu-eksperty-obhovoryly-perevahy-ta-gyzyku/> (дата звернення: 29.05.2024).
8. Шемет У.Р., Тимченко Л.М. Pro vs Contra рекодифікації господарського законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2020. № 8. С. 209–212.